הרב אברהם צבי גאופטמן

אין סומכין על הנס[1]

מבוא

מציאותו של כלל ישראל מסובבת בניסים. בכל יום מודים אנו ומספרים תהילת ד' על ניסיו ונפלאותיו שבכל עת ערב ובקר וצהרים. במאמר זה ננסה לגעת בשאלה הלכתית המתעוררת מתוך מציאות נשגבה זו של כלל ישראל, והיא האם ניתן לסמוך על מציאות ניסית זאת הן בקיום המצוות והן בשאר הנהגותינו היומיומיות.

א. המקור המרכזי בו נדרשת הגמרא לעסוק בשאלת האפשרות לסמוך על הנס הוא בסוגיא במסכת פסחים דף סד. המשנה שם ובעקבותיה הגמרא, עוסקות בתהליך שחיטת קרבן הפסח בעזרה:

> משנה. הפסח נשחט בשלש כתות שנאמר (שמות יב) ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל – קהל ועדה וישראל. נכנסה כת הראשונה, נתמלאה העזרה, נעלו דלתות העזרה, תקעו הריעו ותקעו... יצתה כת ראשונה ונכנסה כת שניה, יצתה שניה נכנסה שלישית. כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית.
>
> (תלמוד בבלי מסכת פסחים דף סד עמוד א)

ובגמרא שם:

> נכנסה כת ראשונה וכו'. איתמר, אביי אמר: ננעלו תנן, רבא אמר: נועלין תנן. מאי בינייהו? איכא בינייהו למסמך אניסא. אביי אמר: ננעלו תנן, כמה דעיילו מעלו – וסמכינן אניסא. רבא אמר: נועלין תנן, ולא סמכינן אניסא.
>
> (שם עמוד ב)

ומבאר רש"י:

> ננעלין תנן – מאליהן, ומעשה ניסים.
>
> סמכינן אניסא – וכל זמן שאין ננעלין מאליהן מניחין אותם ליכנס, ולא חיישינן דלמא עיילי כולהו ואין כאן שלש כיתות.

---

1. המאמר בבסיסו הוגש לקרן לעידוד יצירה תורנית ע"ש רה"י מרן הגר"ש ישראלי זצ"ל.

מדיני קרבן הפסח הוא שעליו להשחט בשלוש כתות, על מנת שדין זה יקויים ישנו צורך לוודא שלא יכנסו כל האנשים לעזרה בבת אחת אלא יכנסו בשלוש כתות נפרדות, ההפרדה בין הכתות בוצעה על ידי נעילת דלתות העזרה.

אביי סובר כי תהליך נעילת דלתות העזרה מושתת ביסודו על נס שבו הדלתות היו ננעלות מעצמן בין כניסתה של כת אחת לבין כניסת האחרת, ואילו רבא סובר כי נעילת הדלתות בוצעה על ידי הנכנסים לעזרה.

ומבארת הגמרא כי שורש מחלוקתם נעוץ בשאלת ההסתמכות על הנס.

אביי סובר כי ניתן לסמוך על הנס, ולכן אף שאנו רואים כי נכנסת כמות גדולה של אנשים לעזרה, אין לנו לחשוש שמא לא ישארו מספיק אנשים לשתי הכתות הבאות, אלא סמכינן אניסא שהדלתות ינעלו מעצמן בזמן המתאים, כך שיוותרו מספיק אנשים לכתות הבאות.

רבא לעומתו סובר כי אל לנו לסמוך על הנס, ולכן מוטל עלינו לנעול בעצמנו את דלתות העזרה על מנת להבטיח כמות אנשים מספקת לכתות הבאות.

ב. אמנם נראה כי באותה שאלה נחלקו כבר תנא קמא ורבי ישמעאל במשנה ביומא סח:

> משנה. אמרו לו לכהן גדול: הגיע שעיר למדבר. ומניין היו יודעין שהגיע שעיר למדבר? דירכאות היו עושין, ומניפין בסודרין, ויודעין שהגיע שעיר למדבר. אמר רבי יהודה: והלא סימן גדול היה להם: מירושלים ועד בית חדודו – שלשה מילין, הולכין מיל וחוזרין מיל ושוהין כדי מיל, ויודעין שהגיע שעיר למדבר. רבי ישמעאל אומר: והלא סימן אחר היה להם, לשון של זהורית היה קשור על פתחו של היכל, וכשהגיע שעיר למדבר היה הלשון מלבין, שנאמר (ישעיהו א) אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו.
>
> (תלמוד בבלי מסכת יומא דף סח עמוד ב)

וא"כ נחלקו תנא קמא ור' ישמעאל מהו האופן שעל ידו נודע לכהן הגדול על הגעת השעיר למדבר, שהרי אינו רשאי להתחיל בעבודה אחרת עד שיגיע שעיר למדבר.

ר' ישמעאל סובר כי הכהן הגדול ידע שהגיע שעיר למדבר על ידי הלבנת לשון של זהורית, ואילו תנא קמא סובר כי דירכאות היו עושין ומנידין בסודרין.

ובתפארת ישראל (פרק ו' אות מ"ט) כתב כי לת"ק עשו תקנה, משום שאין סומכין על הנס, דשמא לא ילבין, כמו ארבעים שנה קודם חורבן הבית.

ובגיליוני הש"ס לר"י ענגיל (פסחים ס"ד) מבאר דפליגי אי סמכינן אניסא או לא. דתנאי קדמאי דשם לא חשבו זה לסימן לקבעו לזמן ולומר שבזמן שהלבין הלשון

בא לו הכהן הגדול לקרות, כיון דהלבנת הלשון הוא עניין ניסי, ולא סמכינן אניסא, **ואין לקבוע עניין ניסי לזמן שמדברין בו בהלכה**. ור' ישמעאל ס"ל דסמכינן אניסא ונחשב וודאי שיעשה הנס, ויש לקבעו לזמן גם בעסק ההלכה.

ג. ולענין הלכה קיימא לן כרבא, דנועלין תנן, ואין סומכין על הנס, וכן פסק הרמב"ם בפ"א מהלכות קרבן פסח הי"א.

ולא זאת בלבד אלא שהצל"ח כתב (פסחים שם) דאף אביי מודה לרבא שאין סומכין על הנס, ועד כאן לא קאמר אביי דסמכינן אניסא אלא בדבר שבדיעבד כשר, כמו קרבן פסח, שפסק הרמב"ם שאם הפסח נשחט בכת אחת, הרי זה כשר, אבל בדבר אחר מודה אביי שאין סומכין על הנס.

וכן כתב בעיון יעקב (שם) כי גם אביי מודה שאין לסמוך על הנס, ושאני רבים, ובמקום מצוה, ובמקדש דשכיחי ניסים.[2]

ואף לגבי עבודת כה"ג ביוה"כ פסק הרמב"ם, פ"ג מהלכות עבודת יוה"כ ה"ז, כתנא קמא, ואין הכה"ג סומך על לשון של זהורית.

ומכל מקום אף הגמרא עצמה נוקטת בפשטות כי אין לסמוך על הנס, שכן מצינו במסכת פסחים:

> והאמר רבי אלעזר: שלוחי מצוה אינן ניזוקין! – היכא דשכיח היזיקא שאני, שנאמר (שמואל א, טז) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך וגו'.
>
> (תלמוד בבלי מסכת פסחים דף ח עמוד ב)

וביתר הרחבה במסכת קידושין:

> והא א"ר אלעזר: שלוחי מצוה אין נזוקין! התם בהליכתן שאני. והא אמר רבי אלעזר: שלוחי מצוה, אינן נזוקין לא בהליכתן ולא בחזירתן! סולם רעוע הוה, דקביע היזיקא, וכל היכא דקביע היזיקא לא סמכינן אניסא, דכתיב: (שמואל א' טז) ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני.
>
> (תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לט עמוד ב)

---

2. ר' גבורות ה' למהר"ל מפראג פרק ע"א.
וב'רוח חיים' על אבות לר"ח מוואלז'ין כתב גבי עשרה ניסים שנעשו לאבותינו בביהמ"ק, וז"ל: ידוע כי כל עניין ביהמ"ק רומז לדברים עליונים והכל תיקון גדול לכלל ישראל , ולכבוש הדרך לפניהם להורותם דרך אשר יוכלו להתגבר על הרע. והנה המפרשים הקשו מה בא להודיענו במה שאמר לאבותינו, והלא לכאורה רובם צורך גבוה. אבל העניין הוא כי כל הניסים היו כדי להראות לישראל התנהגות השי"ת עם האדם בעשותו רצונו ית"ש שהוא מתנהג עמו למעלה מהטבע כמו שהיה בביהמ"ק. ע"כ.

ואם כן מחדשת הגמרא כי למרות הכלל שאין שלוחי מצוה ניזוקין, מכל מקום במקום שבו ישנו היזק קבוע אין לסמוך על הנס[3].

ד. והנה בקביעה שאין סומכין על הנס מסתמך הבבלי על המובא בספר שמואל:

"וַיֹּאמֶר יְדוָד אֶל שְׁמוּאֵל עַד מָתַי אַתָּה מִתְאַבֵּל אֶל שָׁאוּל וַאֲנִי מְאַסְתִּיו מִמְּלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל מַלֵּא קַרְנְךָ שֶׁמֶן וְלֵךְ אֶשְׁלָחֲךָ אֶל יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מָלֶךְ: וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי..."

(שמואל א פרק טז פסוק א–ב)

זאת אומרת שלמרות ציוויו של הקב"ה לשמואל למשוח את דוד, אין הוא סומך על הנס, ולכן שואל את הקב"ה איך ילך למשוח את דוד, מאחר והדבר כרוך בסכנת נפשות.[4]

---

3. ובטעם הדבר שאין לסמוך על הנס כותב מרן הרב קוק זצ"ל: חוץ ממה שיש תועלת מעשית במניעת סמיכתו של האדם על הנס, שחפץ האדון ב"ה השלם וההנהגה השלמה שלו הוא הטבע, כן יש ג"כ תועלת רוחנית, שהאדם שהוא עצמו אחד מפועלי ד' שיצר בחכמה ע"פ חוקי הטבע שחקק ב"ה בעולמו, ראוי הוא שיהיה אוהב את הטבע, את הסדר וההדרגה המניחים מקום לו להיות פועל, לא נפעל. וזוהי שלימות יקרה לאדם שיהיה חפץ באמת להיות פועל, וכשיהיה חפץ זה מתחבר עם הידיעה האמיתית יהיה ודאי פועל טוב. והנחת מקום לאדם להיות פועל נותן הטבע, אבל הנס מהפך את האדם לנפעל, כי הוא אינו יכול לעשות בזה מאומה, על כן מגרע כחו של אדם. (עין אי"ה שבת ל"ב, קצ"ד).

4. במלבי"ם שם: לא שהיה שמואל מתירא, ולא שהיה בלתי בוטח כי ד' השולחו יצילהו, כמו שכל הנביאים לא חדלו מלכת במלאכות ד' לפני יראת בשר, רק כי הנביא יסמך על הנס בעת שיודע כי הנס מקושר עם שליחותו, כמו שהיה בשליחות משה וירמיה שהלכו במקום סכנה ובטחו על הנס, באשר היה זה בכוונה האלוקית שינצלו עפ"י הנס למען יכירו עמים ולמען יכירו ישראל, כי הוא שליח ד', וכי ד' על ימינו בכוחו הגדול. וא"כ לא היה הנס לצורך השליח רק לצורך השליחות, וכן היה ד' משלחהו על זה האופן שילך בפרסום וימשכהו לעיני כל ישראל, לא היה מתירא כי היה נכון ליבו בטוח כי יצילהו ד', אבל אחר שפה לא היה הכוונה שילך לפרסום ושיחזק שליחותו ע"י נס, וא"כ אם יוודע לשאול במקרה וירצה להורגו וינצל בנס, לא יהיה הנס לצורך השליחות בכלל רק יהיה נס פרטי הבא במקרה להצלת שמואל בלבד, ובזה כל העושים לו נס מנכין לו מזכיותיו, ועז"א איך אלך שאם ישמע שאול ירצה להרגני ואצטרך לנס פרטי בעבור עצמי שזה לא טוב בעיני. וגם יוכל להיות שמ"ש איך אלך הוא שאלה לדעת על איזה אופן ילך אם בפרסום ובדרך הניסיי מהיות זה צורך אל השליחות לחזק מלכות בית דוד, או בצנעה כי אין צורך בפרסום ובנס, ובזה הלא אם ישמע שאול והרגני ואצטרך נס מיוחד לצרכי.

אולם בירושלמי מובא מקור אחר לכך שאין לסמוך על הנס:

> הלכה ד'. תני לא היו מניחין אותו לוכל לא חלב ולא בצים ולא גבינה ולא בשר שמן ולא יין ישן ולא קונדיטון ולא גריסין של פול ולא עדשים. שמואל אמר ולא אתרוג ולא כל דבר שהוא מרגיל לזיבה. אף על פי כן היו קורין עליו את הפסוק הזה אם ה' לא יבנה בית וגו'. ולא מן הניסים שהיו נעשין בבית המקדש הן, אמר רבי אבון על שם לא תנסו (ובקרבן העדה שם: כלומר דלכתחילה אין סומכין על הנס).
>
> (תלמוד ירושלמי מסכת יומא פרק א דף לט טור א /ה"ד)

וא"כ רואים אנו כי למרות שאחד מעשרה ניסים שנעשו בבית המקדש היה שלא ראה הכהן הגדול קרי ביום"כ, בכל זאת היו משמרין אותו מדברים המביאים לידי טומאה, וזאת משום שאין סומכין על הנס, והמקור לכך שאין לסמוך על הנס הוא מהפסוק בדברים ו', ט"ז: "לֹא תְנַסּוּ אֶת יְדוָד אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה":

ה. וצריך עיון מדוע הבבלי לא הביא כמקור לדבריו את הפסוק בדברים, ובמקום זאת בחר ללמוד דין זה משמואל.

ובאופן פשוט ניתן לומר כי הבבלי הרי רצה ללמוד שלמרות ששלוחי מצוה אין ניזוקין, בכל זאת היכא דקביע היזיקא אין סומכין על הנס, ולכן למד דווקא משמואל, שלמרות שהיה שליח מצווה, שנשלח בשליחותו של מקום למשוח את דוד למלך על ישראל, בכל זאת לא רצה לסמוך על הנס, מאחר דקביע היזיקא.

אולם אם נתבונן מעט יותר, נגלה כי דברי הירושלמי לכאורה תמוהים, שהרי, כאמור, הירושלמי למד שאין לסמוך על הנס מהפסוק "לא תנסו את ה' אלוקיכם כאשר נסיתם במסה".

והנה אם נעיין במה שקרה במסה נראה, שחטאם של בני ישראל היה שניסו את ה' אם יוכל לתת להם מים בארץ ציה, ועל כך אומרת התורה "וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל רִיב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסֹּתָם אֶת יְדוָד לֵאמֹר הַיֵּשׁ יְדוָד בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן": (שמות פרק יז פסוק ז).

יוצא, אפוא, ששם מדובר שבני ישראל בחנו את ה', כביכול, והעמידוהו בניסיון, ולא היו סמוכים על יכולתו ליתן להם מים, וע"כ אומרת התורה בספר דברים "לא תנסו את ה' אלוקיכם כאשר ניסיתם במסה". וא"כ קשה דמה שייך ללמוד מכאן כי אין לסמוך על הנס, והרי מי שסומך על הנס אינו מעמיד ח"ו את הקב"ה בניסיון, אלא אדרבא, סמוך ובטוח הוא כי מאום לא ייבצר מבורא עולם, ולכן סומך הוא על הנס.

ויתכן שזאת היא הסיבה שבעטייה למד הבבלי דין זה משמואל הנביא, ולא כירושלמי מ"לא תנסו".

וכן משמע מהגמרא בתענית דף ט':

> (דברים י"ד) עשר תעשר – עשר בשביל שתתעשר. אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה: אימא לי פסוקיך! – אמר ליה: עשר תעשר. אמר ליה: ומאי עשר תעשר? – אמר ליה: עשר בשביל שתתעשר. – אמר ליה: מנא לך? – אמר ליה: זיל נסי. – אמר ליה: ומי שרי לנסוייה להקדוש ברוך הוא? והכתיב (דברים ו') לא תנסו את ה'! – אמר ליה: הכי אמר רבי הושעיא: חוץ מזו, שנאמר (מלאכי ג') הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די, מאי עד בלי די? אמר רמי בר חמא אמר רב: עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.
>
> (תלמוד בבלי מסכת תענית דף ט עמוד א)

וניתן לדייק, שמה שהינוקא הקשה לר' יוחנן מ"לא תנסו" היה משום שר' יוחנן אמר לו לנסות ולעשר, ולראות שכתוצאה מכך הוא יתעשר, וע"כ ענה לו ר' יוחנן בשם רבי הושעיא שגבי מעשר מותר לנסות את הקב"ה, שנאמר "הביאו את כל המעשר...**ובחנוני** נא בזאת...", יוצא אפוא, שבשאר הדברים ישנו איסור לבחון את הקב"ה, איסור הנלמד מ"לא תנסו".

וא"כ מוכרח ומבואר שהבבלי מבין שכל הגדר של "לא תנסו" שייך דווקא היכן שבא לבחון את הקב"ה, ולנסות את יכולתו, מה שאינו נוגע כלל לגדר של 'אין סומכין על הנס' השייך במי שאינו בא לנסות את ה', אלא סומך על הנס ומסיר השתדלותו.

אך עדיין צריכים אנו להבין פשט בלימודו של הירושלמי, וננסה בעז"ה לעשות זאת בהמשך הדברים.

ו. והנה על דין זה שאין סומכין על הנס, יש להקשות ממספר סוגיות.

ידועה קושיית המאירי (שבת כ"א) וה'בית יוסף' על תקנת חז"ל שקבעו חנוכה שמונה ימים, וז"ל הב"י:

> ואיכא למידק למה קבעו שמנה ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה אחת ונמצא שלא נעשה הנס אלא בשבעה לילות. וי"ל שחילקו שמן שבפך לשמנה חלקים ובכל לילה היו נותנים במנורה חלק אחד והיה דולק עד הבוקר ונמצא שבכל הלילות נעשה נס.
>
> (בית יוסף אורח חיים סימן תרע)

המהר"ל ב'נר מצוה' (עמוד כ"א) מביא הסבר זה ומקשה עליו:

> ואם תאמר כיון שהיה בו להדליק יום אחד אם כן אין נס רק ז' ימים. ואין לומר שהיו מחלקין שמן הפך לח' ימים, דזה אינו, דכיון דכתיב (ויקרא

כד, ג) 'יערוך אתו אהרן מערב עד בוקר', צריך לתת שמן שיהיה דולק כל הלילה, וטוב שיעשו מצווה אחת כתקנה להדליק יום אחד, ואף אם לא יהיה להם להדליק אחר כך, יותר טוב משלא יקיימו אף יום אחד.

והנה על מנת ליישב את קושיית המהר"ל מוכרחים אנו להגיע למסקנה שהחשמונאים סמכו על הנס, ובטוחים היו שכמות שמן מועטה תספיק לנרות על מנת שידלקו מערב עד בוקר, ולכן שמו החשמונאים מלכתחילה כמות של שמינית שמן בלבד, ולא שמו פך שמן שלם שעל ידו היתה מתקיימת המצווה כתיקנה.

אולם עדיין לא העלנו ארוכה להסבר המובא ב'בית יוסף', מאחר וביארנו לעיל כי הן הבבלי והן הירושלמי נוקטים בפשטות כי אין לסמוך על הנס.

ויעויין בדברי המאירי, שאף הוא דחה הסבר זה שהובא ב'בית יוסף', מאחר ואין סומכין על הנס.

ז. מקור נוסף שעל פניו אינו תואם את היסוד שאין סומכין על הנס, הוא הגמרא בב"מ קי"ד ע"ב:

אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבית הקברות של נכרי.

אמר ליה: לאו כהן הוא מר, מאי טעמא קאי מר בבית הקברות? – אמר ליה: לא מתני מר טהרות? דתניא שמעון בן יוחי אומר: קבריהן של נכרים אין מטמאין, שנאמר (יחזקאל לד) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם – אתם קרויין אדם, ואין נכרים קרויין אדם.

(תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף קיד עמוד א)

ומקשים על כך התוספות:

אמר ליה לאו כהן (אתה) – תימה לר"י היאך החיה בנה של האלמנה כיון שכהן היה דכתיב (מלכים א יז) ויתמודד על הילד וגו' ויש לומר שהיה ברור לו שיחייהו לכך היה מותר משום פיקוח נפש.

(תוספות מסכת בבא מציעא דף קיד עמוד ב)

והדבר קשה, דהיאך יכול היה אליהו לסמוך על הנס שיחייה את הילד, והרי אין סומכין על הנס, ואם כן, כיצד נטמא לילד.

הרדב"ז נדרש גם הוא לשאלה זאת על דברי התוספות, ובין שאר הסבריו כותב הוא כך:

עוד יש לפרש דהוראת שעה היתה כדי שיתקדש שם שמים על ידו, כענין להקריב קדשים בחוץ הסמוך לזה המעשה שנתקדש ה' על ידו, והכא נמי איכא חילול ה', שכן אמרה מה לי ולך איש האלהים כי באת אלי להזכיר

את עוני ולהמית את בני, ויאמרו העולם כי באת אלי ממש, וע"י כך מת בני, ואין לך חילול ה' גדול מזה, ולבסוף נתקדש ה', כי אמרה כי איש אלהים אתה ודבר ה' בפיך אמת.[5]

(שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים רג ד"ה תשובה כמה)

העולה מדברי הרדב"ז הוא כי אליהו התיר לעצמו להיטמא בהוראת שעה, וזאת על מנת שיתקדש שם שמים על ידו.

ולכאורה ניתן היה ליישב דהוא הדין בעניין החשמונאים, שעל מנת לתקן את חילול ה' שנוצר במקדש, ניתנה על ידם הוראת שעה[6], כי ניתן לתת במנורה שיעור של שמן הפחות מהשיעור של "מערב עד בוקר".

אך קשה ליישב באופן זה את הסברו של ה'בית יוסף', דבשלמא גבי אליהו שייך לומר שעל מנת שיתקדש שם שמים, קבע לעצמו הוראת שעה, שהרי נביא הוא, ואכן יכול היה לדעת שבסופו של דבר מעשהו אכן יביא לקידוש ה'[7], אולם גבי החשמונאים, מנין היה להם לדעת שבאמת יתרחש נס, ועל ידי כך יתקדש שם שמים.

ח. ונראה ליישב את הדברים באופן אחר, על פי דברי הרמב"ן בפרשת נשא, גבי פרשת הסוטה ותהליך בדיקתה על ידי המים המאררים:

> והנה אין בכל משפטי התורה דבר תלוי בנס זולתי הענין הזה, שהוא פלא ונס קבוע שיעשה בישראל בהיותם רובם עושים רצונו של מקום, כי חפץ למען צדקו ליסר הנשים שלא תעשינה כזמת יתר העמים, ולנקות ישראל מן הממזרות שיהיו ראויים להשרות שכינה בתוכם. ולפיכך פסק הענין הזה משעה שנתקלקלו בעבירות, כמו שאמרו (סוטה מז א) משרבו הנואפים פסקו מי סוטה, שנאמר (הושע ד יד) לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה ועל כלותיכם כי תנאפנה כי הם עם הזונות יפרדו ועם הקדשות יזבחו ועם לא יבין ילבט. ואין הכתוב אומר שתהיינה הנשים הנואפות פטורות מן העון בעבור שבעליהן נואפים, רק שלא יעשה בהן הנס הגדול הזה שהוא נעשה להם לכבודם ולהיותם עם קדוש, והם לא יבינו בטובה

---

5. ראה שו"ת חיים שאל לחיד"א ב, מ"ג.
6. כדמשמע בגמ' יבמות צ' ע"ב ובתוספות שם ד"ה וליגמר, שאף בי"ד רשאים להורות הוראת שעה.
7. וכן איתא בתוספות ביבמות צ ע"ב ד"ה וליגמר, שכתבו בשם ר"י "משום דאיתחזק בנביאות היו סומכין עליו במה שהיה מבטיח בירידת אש ושוחטים על הבטחתו קדשים בחוץ, שבזכותו ותפילתו תרד אש מן השמים ויהיה מגדר מילתא שיתקדש שמו של הקב"ה ברבים וע"י כך יחזרו ישראל למוטב."

הזאת ולא יחפצו בה, וזהו שאמר "ועם לא יבין ילבט", כלומר ילכד בסכלותו. וכן ואויל שפתים ילבט (משלי י ח), תרגם המתרגם הירושלמי, וסכלא בספותיה מתאחד:

וזה טעם מה שאמרו (סוטה מז ב) ונקה האיש מעון, בזמן שהאיש מנוקה מעון מים בודקין את אשתו, אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו. והנקיון הוא, שלא בא עליה משקנא לה ונסתרה. ויש מפרשים, שאם בעל הבעל שום בעילה אסורה כל ימיו אין המים בודקין אותה. והעולה מן ההלכה (שם), שאפילו היו בניו ובנותיו נואפים ולא כהה בם לא היו בודקין. והכלל, שהוא נס וכבוד לישראל:

(רמב"ן במדבר פרק ה פסוק כ)

בדברים הללו ישנה נקודה עמוקה שהיא היסוד לכל הדברים.

הרמב"ן מחדש כי למרות שאין משפטי התורה תלויים בנס, מכל מקום היכן שישנו צורך לפעול למען השראת השכינה בישראל, תלתה התורה משפטיה בנס, וכפי שמצינו בפרשת סוטה, שעניינה הוא לנקות את ישראל מן הממזרות אשר מונעת השראתה של שכינה.

ואם כן, ניתן לבאר כי הוא הדין ביחס לחשמונאים שסמכו על הנס בעניין המנורה, שהרי שנינו במסכת שבת לגבי הדלקת נרות המנורה:

מתיב רב ששת: (ויקרא כ"ד) מחוץ לפרוכת העדת יערך, וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו; אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות? אמר רב: זו נר מערבי, שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים.

(תלמוד בבלי מסכת שבת דף כב עמוד ב)

וממילא מאחר ועניינה של המנורה הוא **השראת השכינה בישראל**, שפיר מיושב כיצד יכלו בני חשמונאי לסמוך על הנס, ולתת בה פחות מהשיעור הנצרך למצוותה, דמאחר ומצינו שלצורך השראת השכינה התורה עצמה תלתה משפטיה בנס, הרי שודאי כי בכהאי גוונא גם ניתן לסמוך על הנס.[8]

ט. ואולי על פי זה ניתן ליישב בדרך הדרש את קושיית הרדב"ז על התוספות, כיצד יכל אליהו לסמוך על הנס, ולהיטמא לבן הצפתית. דהנה בב"מ שם בתוד"ה מהו מביא בשם האליהו רבה כי אותו ילד שהחיה אליהו הוא משיח בן יוסף:

---

8. ויתכן כי אלו הם בעצם דברי העיון יעקב שהבאנו בפסקה ג. וע"ע בפחד יצחק לחנוכה (רשימה).

> אמרו לו לא כך אמרת לאותה אלמנה עשי לי משם עוגה קטנה בראשונה ולך ולבנך תעשי באחרונה... אמר להם אותו תינוק משיח בן יוסף היה ורמז רמזתי לעולם שאני בא תחילה....
>
> (תוספות מסכת בבא מציעא דף קיד עמוד ב)

ומצינו בספר 'קול התור' (פרק ראשון, ב') הכותב:

> עפ"י רבנו הגר"א כל עבודת קיבוץ גלויות, בנין ירושלים והרחבת ישוב אר"י **להחזרת השכינה**, כל עיקרי העבודה וכל פרטיה ופרטי פרטיה נאחזים בייעודו ובתפקידו של משיחא דאתחלתא, משיח הראשון, משיח בית יוסף שהוא הכח הנסי המסייע בכל פעולה הנעשית באתערותא דלתתא על דרך הטבע...

ורואים אנו מכאן כי יעודו של משיח בן יוסף הוא החזרת השכינה, ועל פי זה מבואר כיצד יכל אליהו לסמוך על הנס, שהרי ראינו כי לשם השראת השכינה ניתן לסמוך על הנס[9], והוא הדין בהחייאת בן הצפתית, שהוא משיח בן יוסף שעניינו החזרת השכינה, דניתן לסמוך על הנס.

י. ועתה עלינו להבין מדוע באמת ניתן לסמוך על הנס היכן שהדבר כרוך בהשראת שכינה.

אולם ראשית נחזור למה שהקשינו בראשית הדברים על מקורו של הירושלמי לכך שאין לסמוך על הנס.

כאמור, הירושלמי למד שאין סומכין על הנס מ"לא תנסו את ה' אלוקיכם כאשר ניסיתם במסה", והקשינו על כך, שהרי חטאם של בני ישראל במסה היה על שלא בטחו בקב"ה, והעמידוהו בנסיון, כפי שהתורה מציינת "על נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין", ומה שייך להביא משם מקור לכך שאין לסמוך על הנס, והרי מי שסומך על הנס אינו מעמיד ח"ו את הקב"ה בניסיון, אלא אדרבא, בטוח הוא כי מאום לא ייבצר מבורא עולם, ולכן סומך הוא על הנס.

ונראה לבאר על פי דיוקם של מקראות. אם נתבונן בפסוקים נראה כי התורה לא כתבה שחטאם של בנ"י היה על אומרם "היש ה' אם אין", אלא על אומרם "היש ה' **בקרבנו** אם אין".

---

9. וכעי"ז ראיתי בספר "לחם אישי" שהקשה כיצד סמך ראובן על הנס בהשליכו את יוסף לבור מלא נחשים ועקרבים, ותירץ בשם הזוהר דבמקום דשכינתו שריא, שרי לסמוך על הנס, וביוסף כתיב: "באשר ד' איתו" ע"כ. ועפי"ז מאירים באור יקרות דברי 'קול התור', שעניינו של משיח בן יוסף, ששורשו מיוסף, הוא השראת השכינה.

ואם כן ודאי שאין אנו עוסקים במציאות שבה דור דעה, שיצא מארץ מצרים ומבית עבדים, לא סמך על יכולתו של הקב"ה לעשות ניסים, שהרי ראו ניסיו ונפלאותיו, ובכך לא נפל בלבם כל ספק, אלא על כורחך שחטאם היה בכך שלא השכילו לראות את נפלאות יד ה' הפועלת **בקרבם**, בתוך סדרי הטבע הרגילים, ובחיי היומיום, ולכן לא ניסו את ה' אם יוכל לשנות להם סדרי בראשית, אלא ניסוהו באם יוכל לספק להם את צרכי היומיום, דהיינו מים לטפם ולמקנם.

ועל פי זה מיושב ומבואר לימודו של הירושלמי מכאן שאין סומכין על הנס, שהרי מי שסומך על הנס מראה הוא בכך כי אין הוא רואה את יד ה' בסדרי הטבע הרגילים, אלא דווקא בשינויים, וזהו בדיוק כמעשה בנ"י במסה, שהורגלו בניסים ובשינוי סדרי בראשית, ומתוך כך לא ראו את יד ה' הפועלת **בקרבם**.

ועל כן מלמדת התורה "לא תנסו את ה' אלוקיכם כאשר ניסיתם במסה", אל תסמכו על הנס, אלא ראו את יד ה' הפועלת בקרבכם.[10]

יא. ומעתה מבואר מדוע ניתן לסמוך על הנס במקום שבו הדבר נוגע להשראת שכינה, וזאת משום שאדם הסומך על הנס לצורך השראת השכינה, אין הוא עושה זאת מכיון שאינו רואה את יד ה' בתוככי המציאות, אלא אדרבא, סומך הוא על הנס, כדי שתשרה שכינה במציאות החיים הטבעית והיומיומית.

וכפי שמצינו בשו"ת נודע ביהודה, המביא בשם המורה נבוכים, כי שכינה עניינה הוא התמדת ההשגחה במקום אחד:

> אמינא לי' מילתא אשר ראיתי בדברי הרב המורה בח"א פרק כ"ה וז"ל. שכן ידוע כי זאת המלה היא התמדת העומד במקום אחד והוא שוכן באלוני ממרא וכו' **וענין השכינה במקום היא התמדת העומד במקום אחד** וכו'. ולפי זאת השאלה הושאל לבורא יתעלה כלומר להתמדת שכינתו או השגחתו באיזה מקום שהתמידה בו השכינה או לכל דבר שהתמידה בו השגחה, ונאמר וישכן כבוד ה' וכו' וכל מה שבא מזאת הפעולה מיוחס לבורא יתברך הוא בענין התמדת שכינתו, כלומר אורו הנברא במקום או התמדת ההשגחה בדבר אחד כל מקום כפי ענינו ע"כ דברי רבינו

10. וז"ל המהר"ל בספר גבורות ה' בהקדמה שניה: "וזה שאמרו ז"ל (שבת קיח) האומר הלל בכל יום כאילו מחרף ומגדף. פירוש כי ההלל תקנו על הניסים ועל הנפלאות שהשי"ת עושה בעולמו, ומי שאומר הלל בכל יום, כלומר שהוא ית' עושה ניסים בכל יום מחרף ומגדף, שהרי אומר כאילו העולם אינו נוהג על הסדר והכל שלא כטבע ושלא כסדר הראוי לפי מנהגו של עולם, ואין זה חכמה בסדר אל הנבראים שנבראו בשמו ואין ספק שזהו חירוף... ע"כ.

הגדול... ואני לוקח מתוך דברי רבינו הגדול שנתן בו פירושים לשכינה אור נברא או ההשגחה:

(שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא – או"ח סימן קז ד"ה ומתחלה אני)

ואם כן השראת שכינה היא התמדת השגחת ה', דבר המתבטא בכל סדרי הטבע והחיים, ולא רק בפעולות חד פעמיות של שינוי סדרי בראשית. וממילא במקום שבו פועלים להשראת השכינה, אין איסור לסמוך על הנס.

וכן מדוייק בתרגום על הפסוק בשמות י"ז,ז: "ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את ד' לאמור היש ד' בקרבנו אם אין":

"ועל דנסיאו קדם ד' למימר האית **שכינתא** דד' ביננא אם לא:"

יוצא ששורש החטא במסה הוא על שלא ראו את השכינה בקרבם, ורק ע"כ שייך האיסור של "לא תנסו", מה שאין כן כאשר באים אנו לפעול להשראתה של שכינה.

יב. וננסה להעמיק מעט עוד על ידי עיון בדברי הנצי"ב בפירושו "העמק דבר" עה"פ בשמות ל"ב "ויעמוד משה בשער המחנה ויאמר מי לד' אלי...", וז"ל:

"ונדרש משה לשאלה זו משום דאף על גב דשלוחי מצוה אינם ניזוקין, אינו אלא במקום שלא שכיחא היזקא כידוע, וא"כ לא היה משה יכול להכניס את ההורגים בסכנה עצומה כזאת, משום הכי חקר מי לד' אלי, דזה הכלל דשכיחא היזקא שאני, אינו אלא במי שעושה מצוה כטבע האדם לקוות לשכר וגמול, אם בעוה"ז אם בעוה"ב, אבל מי שהוא מופרש לד' בלי שום רצון עצמו כלל, אינו ראוי לפחד משום דבר אפילו מהיזקא דשכיחא, וכן כאן כשרצה משה לעשות זה האופן לצורך השעה חקר מיהו שיודע בעצמו שהוא אך לד', אז יכול לבטוח בו שלא יצא מכשול מדבר המסוכן הלז".

ובהרחב דבר שם כתב:

"והנה שמואל הנביא הגיע למידה גבוהה זו, מש"ה לא אמר ד' תחילה שיקח עגלת בקר, אבל שמואל הרגיש בעצמו שהיה מתעצב באותו עניין על שאול כידוע, ולא מצא בלבבו שמחה של מצוה שמגיע לאהבת ד' ודביקות. מש"ה שאל כדין והקב"ה השיבו כהלכה."

ואם כן מלמדנו הנצי"ב כי מי שכל כולו בטל להשי"ת יכול הוא לסמוך על הנס, ואל לו לפחד אפילו מהזיקא דשכיחא[11].

---

11. וכעין זה כותב הקובץ שיעורים בפסחים דף ח' : בהא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, מוכח

ובסברת דבריו נראה לומר כי מאחר ואדם כזה דבק כולו במציאות האלוקית, הרי שכמו שבמציאות האלוקית מתאחדים הנס והטבע, שהרי יד ה' לא תקצר, כך גם אצל אדם זה שהוא חלק אלוק ממעל, ונענה הוא לקריאה האלוקית של "מי לה' אלי".

ובני חשמונאי, המשכם של בני לוי, שאף הם קראו בקול "מי לה' אלי", יכולים הם לסמוך על הנס, והדבר נכון הן ביחס לנס פך השמן, והן לנס המלחמה.

ומיושב מה שהקשו רבים על מלחמת בני חשמונאי ביון, דהאיך יכלו להכניס עצמם לסכנה כה גדולה של מעטים כנגד רבים, וחלשים כנגד גיבורים, שהרי אין לך שכיח הזיקא גדול מזה.

אולם על פי דברי הנצי"ב מבואר כי מי שהוא מופרש לה' בלי רצון עצמו כלל, אינו ראוי לפחד משום דבר.

ולסיום נביא מדברי קדשו של הגרי"מ חרל"פ בספר "אמרות טהורות", וז"ל:

> הא שאין סומכין על הנס אינו אלא בזמן שהנס לחוד והטבע לחוד, אבל אם הטבע גם הוא מתעלה ומתגלה ביפיו והדרו הניסית, כי אז יותר ממה שסומכין על הטבע הנסתר יש לסמוך על הטבע הנגלה בהדר הקדש. והנה אז בימי החנוכה שהיו אחרי אסתר סוף כל הניסים, בא גם התור של הרמת הטבע להיות גם הוא לנס. ומפני שהשיעור של חצי לוג הוא אך למען ידלוק כל הלילה והכירו בהשמן שזה כבר מטבעיותו להיות חלק שמיני ג"כ נדלק כל הלילה יכולים היו כבר לסמוך על זה, ולא היה זה אז בכלל אין סומכין על הנס. (עמוד ר"ל)

במסקנא דהיכא דמתכוין רק להנאת עצמו לא מיקרי שליח מצוה, ואפילו אי נימא מצוות א"צ כונה והמצוה מתקיימת גם בלא כונה. עיי"ש בדבריו.